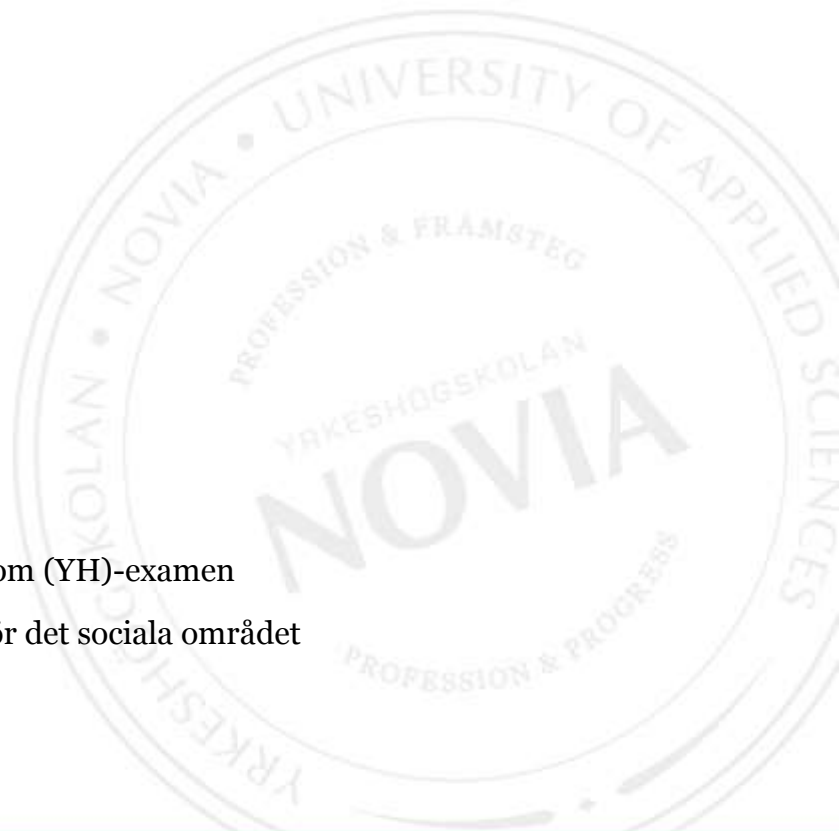

” Alltså, vad är du riktigt? ”

Unga hbtq- personer. Existentiella frågor i ett heteronormativt samhälle

Kajsa Vikman

Examensarbete för socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Åbo 2013

EXAMENSARBETE

Författare: Kajsa Vikman

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Inriktning/alternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete

Handledare: Henrica Lindholm

Titel: " Alltså, vad är du riktigt?". Unga hbtq- personer. Existentiella frågor i ett heteronormativt samhälle.

Datum 6.5.2013

Sidantal 37

Bilagor 2

Abstrakt

Syftet med examensarbetet är att beskriva unga hbtq- personers existentiella frågor och problem i en heteronormativ samhällsstruktur, och hur normerna påverkar identitetsutvecklingen. Frågeställningarna är: Vilken betydelse har identitetsutvecklingen för hbtq- personers livsfrågor, och Hurdana existentiella frågor och problem kan den unga möta, om hen upplever en konflikt med den egna identiteten och samhällets normer. Arbetet är en del av projektet Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- You name it!, vars mål är att beskriva andlighet ur ett mångprofessionellt perspektiv.

Arbetet är en kvalitativ litteraturstudie, vilken är indelad i en teoridel som behandlar om identitetsutveckling, könsidentitet och heteronormativitet samt en del som beskriver empiriska undersökningar i ämnet.

Empirin visar att de unga påverkas av omgivningens inställning mot hbtq- personer, och i ett heteronormativt samhälle upplever den unga ofta bland annat diskriminering, hot och sämre hälsa i jämförelse med heterosexuella unga. Det kan resultera i nedsatt livslust, begränsning av rörelseutrymme och möjlighet att uttrycka sig själv. De unga förmedlade en saknad av frizoner var deras identitet och sexuella läggning inte ifrågasätts.

Språk: Svenska

Nyckelord: unga, hbtq, heteronormativitet, identitet

BACHELOR'S THESIS

Author: Kajsa Vikman

Degree Programme: Social services, Åbo

Specialization: Social pedagogy

Supervisors: Henrica Lindholm

Title: " Alltså, vad är du riktigt?". Unga hbtq- personer. Existentiella frågor i ett heteronormativt samhälle.

Date 6.5.2013

Number of pages 37

Appendices 2

Summary

The purpose of this study is to describe young LGBT people's existential issues and problems within heteronormative social structures, and how these norms affects identity development. The research questions are: What kind of impact does identity development have on LGBT youth's life issues, and What kind of existential questions and problems can the youth face, if zhe is experiencing a conflict with one's identity and social norms. The work is a part of the project, Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- You name it!, whose aim is to describe spirituality from a multidisciplinary perspective.

The work is a qualitative literature study, which is divided into a theoretical part which deals with the development of identity, gender identity and heteronormativity, and a section describing empirical studies on the subject.

Empirical research shows that young people are affected by the ambient attitude towards LGBTQ people in a society experiencing heteronormative behavior. Often the youth also experience discrimination, intimidation and worse health compared to heterosexual youth. It can result in reduced zest for life, restriction of movement and opportunity to express themselves. The young brokered a lack of "safe zones" where their identity and sexual orientation are not questioned.

Language: Swedish

Key words: youth, lgbtq, heteronormativity, identity

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Kajsa Vikman

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosionomi, Åbo

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Sosiaalipedagoginen työ

Ohjaajat: Henrica Lindholm

Nimike: " Alltså, vad är du riktigt?". Unga hbtq- personer. Existentiella frågor i ett heteronormativt samhälle.

Päivämäärä 6.5.2013

Sivumäärä 37

Liitteet 2

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata nuoren hbtl- henkilön eksistentiaalisia kysymyksiä ja ongelmia heteronormatiivisissa yhteiskuntarakenteissa, ja sitä miten nämä normit vaikuttavat identiteetin kehittymiseen. Tutkimuskysymykset ovat: Millainen merkitys identiteettikehityksellä on hbtl- nuoren elämäkysymyksiin sekä millaisia elämäkysymyksiä ja ongelmia tällainen nuori voi kohdata, jos hänen oma identiteettinsä on ristiriidassa yhteiskunnan normien kanssa. Lopputyö on osa projektia *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor -You name it!*, jonka tavoitteena on kuvata hengellisyyttä moniammatillisesta näkökulmasta.

Työ on kvalitatiivinen kirjallisuustutkimus, joka on jaettu kahteen osaan. Teoreettinen osa käsittelee identiteettikehitystä, sukupuoli-identiteettiä sekä heteronormatiivisuutta, ja toisessa osassa kuvataan empiirisiä tutkimuksia näistä aiheista.

Empiiriset tutkimukset osoittavat, että ympäristön suhtautuminen hbtl- henkilöihin vaikuttaa nuoriin, ja heteronormatiivisessa yhteiskunnassa he kokevat usein myös syrjintää, uhkailua ja heidän terveytensä on heikompi kuin heteroseksuaalisten nuorten. Se voi vähentää elämäniloa, rajoittaa liikkumista ja mahdollisuutta ilmaista itseään. Tutkimuksista voidaan tulkita, että nuoret kaipaavat turvallista sosiaalista ympäristöä, jossa heidän identiteettiään ja seksuaalista suuntautumista ei kyseenalaisteta.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: nuoret, hbtl, heteronormatiivisuus, identiteetti

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Mål, syfte och frågeställning.....	3
1.2	Avgränsning.....	3
2	Begreppsdefinitioner.....	4
3	Metod.....	6
4	Livsfrågor.....	7
5	Perspektiv på identitetsutveckling.....	10
4.1	Eriksons syn på identitet.....	10
4.2	Marcias syn på identitet.....	11
4.3	Giddens och Ziehes syn på identitet.....	12
4.4	Butlers syn på identitet.....	12
6	Heteronormativitet.....	13
7	Könsidentitet och sexuell läggning.....	14
8	Unga utanför heteronormen- empiri.....	16
7.1	Familjen.....	16
7.2	Utbildning.....	18
7.3	Fritid.....	19
7.4	Hälsa.....	20
7.5	Samhälle.....	22
9	Analys.....	23
9.1	Identitetsutveckling och hbtq- ungas livsfrågor.....	23
9.2	Existentiella frågor och problem i ett heteronormativt samhälle.....	25
10	Resultat.....	26
11	Kritisk granskning.....	28
	Källor.....	32
	Bilagor	

1 Inledning

I mitt examensarbete har jag valt att fokusera på ungdomar som hör till sexuella minoriteter och/ eller med avvikande könsidentitet. I arbetet vill jag ta reda på vilka existentiella frågor och problem som den unga kan möta ifall hen upplever att hen inte passar in i den heteronormativa samhällsstrukturen. Jag kommer även att belysa ämnet könsidentitet och sexuell identitet.

Begreppet unga innefattar inget klart åldersspann för när ungdomen börjar eller slutar, och olika forskning har innefattat olika åldersspann i begreppet. De undersökningar och artiklar jag använt mig av har använt unga inom ramen 13-25 år, vilket ger ett relativt brett perspektiv på ovannämnda minoriteters existentiella frågor och problem, eftersom unga inom den ålderskategorin är i väldigt varierande livsskedet.

I en undersökning om unga (16-29 år) hbtq- personers (homo-, bisexuella, transperson, queer) hälsa som Statens folkhälsoinstitut gjort, visar att 42 % av homo- och bi-identifierade män och 47 % av homo- och bi-identifierade kvinnor, har tankar om självmord. Motsvarande siffror bland heterosexuella män och kvinnor är 12 % och 20 %. (Ungdomsstyrelsen 2012 b, s. 12). Av transpersoner uppgav 65 % att de har övervägt självmord. (Roth, Boström & Nykvist 2006). En persons sexuella läggning eller könsidentitet ska inte vara en riskfaktor, men illa bemötande och diskriminering i samhället är huvudfaktor till att unga mår dåligt (Hon, han, hen, s. 3). De höga siffrorna visar på utbrett psykiskt illamående bland hbtq- unga, och därför är det motiverat att granska vilka strukturer och faktorer som kan ligga bakom illamåendet, och vad man som professionella inom social- och hälsovården behöver vara medveten om i arbete med unga klienter.

Många vuxna upplever ångest och känner sig obekväma i arbete med icke-heterosexuella unga, även sådana vuxna som specifikt arbetar med unga som är stort behov av stöd. Rädslan och oron leder till att de unga inte får den hjälp och stöd de skulle behöva, bara för att den vuxna inte kan hantera den ungas sexuella läggning eller avvikande könsidentitet. (Hollander 2000, s. 173).

Alla hbtq- unga mår naturligtvis inte illa, men eftersom undersökningen ovan visar att psykisk och fysisk ohälsa är väldigt vanligt inom denna grupp av ungdomar (och mer

frekvent än hos unga generellt), är det motiverat att notera och ta reda på vad som kan ligga bakom.

Arbetet beskriver hur den ungas identitetsutveckling kan se ut ifall hen upplever att hen inte passar in i den heteronormativa samhällsstrukturen, och vilka existentiella frågor som kan dyka upp. Identitetsbildning är en komplicerad process, och min uppfattning är att en tonåring som anses avvika från normen, har svårare att få och söka stöd i att hitta sig själv än en person som anammar de rådande normerna. Dels för att en kan vara osäker på sig själv och försöker komma underfund med vem en är, och dessutom överväga riskerna med att ta upp känsliga ämnen med en vuxen. Risken att bli sedd som konstig, sjuk, motbjudande eller till och med bli övergiven är möjlig, och då kan tröskeln att prata med någon vara för hög för att våga överstigas. Rubriken för examensarbetet hänvisar till kommentarer och frågor jag själv har fått angående min könsidentitet.

Valet av ämne är relevant, eftersom socionomens arbete i korthet går ut på att med ett gott bemötande av klienten erbjuda stöd och hjälp för klientens behov. Om socionomen inte är medveten och har kunskap om heteronormativa strukturer och vilka konflikter det kan innebära för den unga klienten, tror jag det är lätt hänt att den professionella missar många klienters faktiska behov. I tonåren sker stora förändringar både psykiskt och fysiskt, och den unga är tvungen att förhålla sig till dessa förändringar på något sätt. Jag vill ta reda på vilka existentiella frågor den unga tampas med, och vilka utmaningar och problem hen kan möta ifall hen upplever att man avviker från heteronormen.

Till socionomens kunnande hör bland annat etiska och samhällliga kompetenser, som jag vill utveckla hos mig själv i samband med detta arbete. Det etiska arbetssättet ser jag som det viktigaste i arbetet med klienter, att kunna arbeta respektfullt och utifrån klientens situation och behov. Förmåga till samhälllig påverkan och reflektivt arbetssätt hör även till det område jag specifikt vill utveckla, och genom att i detta arbete kritiskt granska rådande samhällsstrukturer hoppas jag att kunna ge en annan infallsvinkel till ungdomens existentiella frågor, problem och behov.

För projektet Andlighet, spiritualitet- You name it!, hoppas jag att kunna erbjuda en inblick i den ungas identitetsutveckling och dess utmaningar, för att man senare i projektet eventuellt skulle kunna utveckla metoder eller strukturer som stöder unga att hitta svar för deras existentiella frågor. Förmåga till resursförstärkande arbetssätt är en viktig kompetens inom projektet, och med mitt arbete vill jag beskriva situationen för hbtq- unga. På så sätt

vill jag bidra med kunskap för att professionella inom social- och hälsovården ska kunna beakta dessa ungdomars särproblem, och erbjuda de unga korrekt stöd och vård.

1.1 Mål, syfte och frågeställning

Målet med mitt arbete är att beskriva vilka existentiella frågor ungdomar kan tänkas bearbeta i tonåren ifall de inte känner igen sig i heteronormativa samhällsstrukturer, eller identifierar sig med en sexuell minoritet. Arbetet utgör en del av projektet Andlighet, spiritualitet, livsfrågor- You name it!, som har som syfte att utveckla modeller och metoder för hur man som professionell kan arbeta med existentiella frågor i en mångprofessionell miljö. Projektet har som långsiktigt syfte att utveckla metoder och modeller för Socionomer YH, Sjukskötare Yh och Hälsovårdare YH som möter människors andliga behov och livsfrågor i olika kontexter, inom församlingsarbete, vård och det sociala området. Det fokuseras på vilka andliga/existentiella frågor och behov människor i olika åldersgrupper, livssituationer, med olika bakgrund och genus har, och hur professionella kan bemöta dessa.

Syftet med detta arbete är att beskriva hurdana existentiella frågor och problem som unga kan möta, om hen upplever en konflikt med den egna identiteten och samhällets normer. Undersökningen görs genom litteraturstudie, och i undersökningen stävar jag efter att kunna svara på följande frågeställning:

- Hurdana existentiella frågor och problem kan den unga möta, om hen upplever en konflikt med den egna identiteten och samhällets normer?

1.2 Avgränsning

Projektet Andlighet, spiritualitet, livsfrågor- You name it! fokuserar på att kartlägga vad andlighet och livsfrågor betyder inom olika klientgrupper inom social- och hälsovård. Min uppfattning är att andlighet ofta förknippas med religion, religiositet och tro, och därför har jag som blivande socionom valt att avgränsa mig inom projektet och fokuserar på att behandla begreppen livsfrågor och existentiella frågor. Enligt Helleday & Wikander (2007, s. 157) beskriver Edward Harris (2004) andlighet som individens känsla av frihet och kreativitet, att ha en relation till en transcendent verklighet samt en känsla av allomfattande kärlek. Wikander & Helleday menar att andlighet och religion inte kan säras, även om andlighet tar sig uttryck på ett mer varierat sätt under detta årtusende jämfört med

en historisk tid (s. 156, 157). Jag avgränsar mitt arbete genom att inte ta upp de religiösa aspekterna på livsfrågor, och därför är det motiverat att utelämna begreppet andlighet. Begreppen livsfrågor och existentiella frågor använder jag som synonymer, eftersom båda används frekvent i den litteratur jag studerat för att beskriva samma ämne.

I arbetet skriver jag inte om *hon* och *han*, utan använder istället det könsneutrala pronomenet *hen*. Jag använder heller inte ordet *man*, utan det neutrala ordet *en*. Eftersom jag beskriver de unga hbtq- personers situation generellt, utan att närmare specificera om det handlar om homosexuella killar, lesbiska, transpersoner eller någon annan, ser jag det inte som relevant att könsbestämma olika fenomen och personer, ifall det inte uttryckligen har betydelse för ämnet som behandlas.

2 Begreppsdefinitioner

I arbetet används en del begrepp som definieras här nedan. Definitionerna är korta och förenklade, och vissa begrepp förklaras mer ingående senare i arbetet.

Heteronormativitet

Butler definierar begreppet heteronormativitet som det antagande att alla är heterosexuella, och att det är det mest naturliga sättet att leva. Begreppet syftar på de strukturer, relationer, institutioner och handlingar som upprätthåller heterosexualitet som något som gäller alla och innefattar allt. (Rosenberg 2005, s. 10, 11). Det innebär alltså att ett person förväntas vara antingen man eller kvinna och inget annat existerar, och dessa två är varandras motparter; man är feminin eller maskulin. Heteronormen innefattar också tvåsamhet som det ursprungliga (läs: riktiga, egen anmärkning) kärleksförhållandet, och anpassning till heteronormen ger fördelar ekonomiskt, politiskt och socialt. (RFSL). Heteronormen innefattar inte bara sexualitet, utan även könsidentitet, biologiskt och juridiskt kön och könsuttryck. (Darj & Nathorst-Böös, 2008, s. 9).

Kön

Kön är en socialt konstruerad kategori som är mer mångfacetterat än dikotomin man-kvinna. För att få helhetsuppfattning definieras nedan en del underkategorier till begreppet kön.

Biologiskt kön delas in i tre delar: genetiskt, anatomiskt och hormonellt. Det biologiska könet kan inte definieras på basen av genitalier, utan även könskromosomer och hormonbalans är avgörande för hur individen ser ut och uppfattar sig själv. (Vilkka 2010, s. 17,18). Man kan också ha andra könskromosomuppsättningar än xx och xy.

Socialt kön är det upplevda könet som innefattar identitet, personlighet, sociala, juridiska och kulturella egenskaper. Det innebär att det finns lika många kön som det finns människor, alla uppfattar sig själva, sin manlighet och kvinnlighet på ett unikt sätt. Ingen annan kan veta hur det känns att vara ”jag”, men de flesta rättar sig efter omgivningen och anammar det kön andra tillskriver en själv. Till det sociala könet hör också performativitet, alltså beteende, roller, kroppsspråk, miner och olika stilar, hur man kombinerar dessa och hur andra och en själv upplever det. Beroende på kultur och kontext upplevs performativiteten på olika sätt. (ibid. s. 18-20).

Könsidentitet

Det kön som en person känner och upplever sig som. Detta är en subjektiv upplevelse och ingen utomstående kan definiera en annan persons könsidentitet.

Binär könsindelning

Uppfattning om att det endast finns två kön, man och kvinna, och inget utöver det.

Könsuttryck

Yttre attribut med vilka en person kan ge uttryck för kön, som exempelvis beteende, kläder, kroppsspråk, röst (Darj& Nathorst-Böös 2008, s. 2).

Hbtq

Förkortning av homo- och bisexuella, transpersoner, och queer. På engelska används motsvarande förkortningar lgbtq (lesbian, gay, bisexual, trans, queer).

Queer

Kritiskt förhållningssätt till det som anses vara normalt, att till exempel vända på uppfattningen om att det finns ett sätt att var kvinna eller man, eller att vara ingendera. Queer handlar även att se kritiskt på samhällsstrukturer och – fenomen och bryta upp existerande kategorier. Queer är ett väldigt brett begrepp, och kan även fungera som ett

paraplybegrepp för hbt, och andra personer som inte platsar inom normen. (Ambjörnsson 2006, s. 8, 9).

Komma ut

Fasen då en person bestämmer sig för att berätta för omgivningen om sin sexualitet/könsidentitet, brukar kallas för att komma ut. Eftersom samhället präglas av heteronormen och personer förväntas vara heterosexuella, måste icke-heterosexuella personer komma ut med sin sexualitet/ könsidentitet som något avvikande. Att komma ut är en ständig process, nya sammanhang och nya människor kan innebära att en måste ”komma ut” som något annat än det heteronormen förutsätter. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 2).

3 Metod

Min tanke är att mitt arbete kan användas som bas för vidare utveckling av en modell eller strukturer som professionella kan använda sig av. Arbetet baserar sig på systematisk litteraturstudie, så som Forsberg och Wengström definierar: valet av texter görs systematiskt och jag kommer att beskriva den sökstrategi som använts för att hitta artiklar, och även motivering varför jag valt som jag gjort. (Granskär & Höglund-Nielsen 2012, s. 203, 204). Jag har valt att enbart hålla mig till litteraturstudie eftersom en hel del undersökningar har gjorts i ämnet (bland andra av Ungdomsstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut), och jag vill sammanfatta material från flera håll för att få till stånd en produkt som beskriver hur den unga kan uppleva tillvaron inom samhällsnormer hen lever bland. Jag vill producera en faktasammanfattning som kan fungera som en bas för vidare arbete i projektet ASL- You name it!. Metoden är även adekvat för socionomens kompetenser; att kunna sammanställa material till en överskådlig produkt (Axelsson, s. 204, 205).

Syftet med litteraturstudien var att kartlägga vilken betydelse identitetsutvecklingen har för unga hbtq- personers livsfrågor, samt hurudana existentiella frågor och problem den unga kan möta ifall hen upplever en konflikt mellan den egna identiteten och samhällets normer.

Som utgångspunkt i examensarbetet valde jag temat unga hbtq- personers livsfrågor i ett heteronormativt samhälle. För att nysta upp ämnet gjorde jag sökningar i databaser (Ebsco, Google Scholar, Alma, SweMed+) med sökord som heteronormativitet, identitet, hbt, unga och livsfrågor, för att kartlägga hurudant material som finns till förfogande, utöver det material som var bekant för mig från tidigare studier i genusvetenskap. Jag testade

sökorden på svenska, engelska och finska, och konstaterade att engelska och svenska var de enda som gav resultat. Kombinationen youth AND identity gav närmare etthundra träffar i både Ebsco och Alma, och efter en snabb genomgång av artiklarna visade det sig att de inte var relevanta i mitt arbete, eftersom de inte tangerade hbtq-temat och många inte var tillgängliga. Jag valde att begränsa sökningarna och kombinera med 3 sökord, vilket gav endast ett fåtal användbara artiklar i Ebsco, och de artiklarna har jag använt i mitt arbete. Google Scholar visade sig vara mest användbart, och via den sökmotorn fick jag tag på undersökningar från bland andra Ungdomsstyrelsen, RFSL och Folkhälsoinstitutet.

I bilaga 1 finns en tabell för sökorden, databaserna och antalet träffar sökningarna genererat i diverse artikeldatabaser och sökmotorer. De sökord jag använt mig av är bland andra *youth*, *homosexuality*, *lgbtq*, *heteronormativitet*, *existentiella frågor/ problem*, *meaning of life* och *queer*. Dessa ord har översatts och använts på engelska, svenska och finska för att få fler träffar. Ebsco och Google Scholar har jag använt mest frekvent. Jag använde mig också av SveMed+, men jag har inte listat de träffarna eftersom artiklarna inte var användbara för mitt arbete. I bilaga 1 har jag inte åskådliggjort hur många artiklar jag använt mig av utifrån sökningarna, eftersom jag inte dokumenterade det från början. Google Scholar gav exempelvis tusentals träffar, av vilka ytterst få var användbara för min litteraturstudie. Nelliportalen gav en hel del användbara källor, men eftersom mycket av det användbara materialet var e-böcker som det inte fanns tillgång till, valde jag att satsa tid på att hitta material som var till förfogande. En del av materialet jag använder mig av är bekant från tidigare, och på så vis har jag inte behövt göra sökningar för att hitta dem. Exempel på dessa är Butler, Vilkka, Rosenberg och Erikson, samt undersökningar gjorda av Ungdomsstyrelsen, Seta och Statens folkhälsoinstitut. Novias databas Vesta och Åbo stadsbiblioteks Vaski har även använts för litteratursökning.

För att öka tillförlitligheten för resultatet i arbetet, kommer jag att diskutera det med två personer med erfarenhet av unga och heteronormativa strukturer.

4 Livsfrågor

Wikström skriver om besinning (sinnenärvaro) som de perioder då människan funderar kring existentiella frågor, och då de har stor betydelse för individen. Han menar att de frågor, eller existentiella oron, alltid på något sätt gäller något av följande fyra teman: döden, frihet, ensamhet och mening med livet. De kommer sällan ensamma, utan ofta är

det en kombination av flera teman. (Wikström 2003, s. 142,143). Dödsoron och känsla av meningslöshet är ofta återkommande tema, speciellt i västvärlden var vi är allt mer fjärrade från naturen, och inte har samma koppling till livet kretslopp som bonden för 50 år sedan. Enligt Wikström bildar människan fantasier om meningsfull sysselsättning, för att dölja att tiden går. Han menar att tiden blir en fiende mot döden. Det innebär inte att en går och funderar aktivt kring döden, utan en vill inte kännas vid den. Att hitta en mening med livet, ger ett mönster att följa. Människan tenderar att organisera sina erfarenheter i större sammanhang, få en slags kontroll. Utan mönstret känner sig individen stressad och även hjälplös. (Wikström 2003, s. 139-149).

I och med sekulariseringen har ungdomar visat ett större intresse för livsfrågor och existentiella frågor, än för etablerade livsåskådningar och ockulta företeelser (Geels & Wikström 2003, s. 347). Individualismen i samhället har ökat i västvärlden och Finland, och det märks genom att unga allt mer poängterar individuella synsätt, än att man anammar kollektiva värden (Helve 2006, s. 92). Idag är unga mer fristående från föräldrarnas sätt att hantera livsfrågor, eftersom de är friställda från religion och traditioner i och med sekulariseringen. I och med utvidgade nätverk och medieexponering, får de unga ta del av en mängd alternativa tolkningar och svar på livsfrågorna. Det leder till att en del unga kan uppleva ”existentiell ensamhet”, i och med att man ständigt måste konstruera identiteten utifrån ny information och nya erfarenheter. För att kunna skapa sig en egen livsåskådning kräver det att man kan frigöra sig från sina föräldrars värden, att ompröva och bilda sig en egen uppfattning om huruvida man vill leva och vad som är väsentligt i livet. Den unga kan söka ny inspiration och söka förebilder i andra auktoriteter, så som lärare, tränare, religiösa ledare eller politik. (Frisén 2006, s. 62- 63, 68- 69). För den unga är det viktigaste att finna meningsfullhet, att man upplever att man har resurser att leva sitt liv som man vill leva. Aaron Antonovsky har forskat i detta och myntat begreppet KASAM.

Känsla av sammanhang (KASAM), kan kopplas ihop med den ungas strävan om att duga som man är och finna ett nätverk av människor som uppskattar en, och som man trivs med. Begreppet delas in i tre olika komponenter, som alla samverkar för att individen ska ha högt KASAM.

Begriplighet är att de händelser som en kommer att möta i livet är förutsägbara, och ifall de är det möjligt att ordna och förklara dem. Det kan handla om både positiva och negativa saker, men det relevanta är att man på något sätt kan förhålla sig till skeenden. Exempelvis misslyckanden eller död kan vara exempel på något negativt, men individen med högt

KASAM kan ändå förstå händelserna och komma över dem, och till sist se dem som erfarenheter.

Hanterbarhet är den andra komponenten i begreppet, och innebär till vilken grad man upplever att man har resurser att tillgå, med vars hjälp man kan överkomma olika krav och situationer. En individ som upplever att livet är hanterbart, ser alltså att det finns möjlighet att förändra sin situation.

Meningsfullhet syftar på i vilken utsträckning som individen upplever att livet har en känslomässigt innehåll, att de krav och problem som komponenterna begriplighet och hanterbarhet innefattar, kan ses som betydelsefulla i den utsträckning att man upplever dem som överkomliga utmaningar som är värda engagemang.

En individ som har hög känsla av alla tre komponenter, har högt KASAM. Antonovsky menar att alla tre är centrala, och en individ kan inte uppleva högt KASAM ifall man inte har relativt höga värden på alla enskilda komponenter. Samtidigt menar han att meningsfullhet är den viktigaste komponenten som möjliggör de två andra, utan meningsfullhet faller resten platt. Dessa fungerar ändå ständigt i relation till varandra, och en person med högt KASAM upplever att hen har kontroll över sitt liv och att livet har en mening. (Antonovsky 1991, s. 39-44).

Föräldrar och den nära omgivningen har under barndomen i uppfostran och samvaro, förmedlat barn sina värden, sin tro och sitt sätt att se på livet. Under tonåren börjar den unga ofta ifrågasätta dessa värden i och med den kognitiva utvecklingen, och skapa sin egen uppfattning om livsfrågor och frågor kring existens. Existentiella frågor som vem är jag, vem är jag som person, hurudant liv vill jag leva, vad är min uppgift på jorden, finns det någon högre makt, vad tycker jag är viktigt i livet, är frågor som den unga bland annat försöker hitta svar på, och bilda en egen uppfattning om den egna identiteten och det liv man själv vill leva. (Santrock 2008, s. 262, 263). Det sätt individen väljer att möta livsfrågorna på, är det som utgör grundvalen för dennes identitet.

Frågor som dessa är generella frågor som de flesta funderar kring någon gång under tonåren. Under tonåren är också familjen, vännerna, utbildning, fritidsintressen, relationer och hälsa viktiga komponenter i den ungas liv.

5 Perspektiv på identitetsutveckling

De tankar en har om sig själv, det som man anser vara den grundläggande identiteten, är det som långsiktigt organiserar våra livsval, medan känslor fungerar som den dominerande faktor som styr ens handlingar i nuet. Känslorna bestämmer vad vi fokuserar på, och ger ramar för tankeinnehållet, medan identiteten utgör helheten som känslorna bygger och agerar inom. För att individen ska kunna se sig själv som en helhet, kräver det att identiteten omformas och växer i och med erfarenheter och livsval. (Wrangsjö, s. 126-128).

Begreppet identitet är ett väldigt komplex och abstrakt ämne, som man kan närma sig på från olika synvinklar och indelningar. Nedan presenteras några teorier som beskriver identitetsutveckling.

4.1 Eriksons syn på identitet

Erikssons (1968, s. 79) teori om identitetsbildning grundar sig på att identiteten kan delas in i tre olika delar: psykologisk, biologisk och social del. Dessa tre delar utgör en helhet, och arbetar ständigt i samverkan med varandra. Eftersom de är så nära länkade, är det även svårt med gränsdragningar för vad som i identitetsbilningen specifikt är biologiskt, psykologiskt och socialt.

Den biologiska (fysiska) delen har stor inverkan på den psykologiska och sociala delen, speciellt under puberteten. Friséén menar att det handlar om hur omgivningens sätt att se på individen förändras i och med att man utvecklas från barn till vuxen; en förhåller sig annorlunda till ett barn (läs: barnkropp) än till en (ung) vuxen. Det är problematiskt för de unga som är tidiga med att komma in i puberteten, liksom de unga som är sena att inträda. Individen kan utsättas för yttre förväntningar som man inte alls är redo för. De känslor som de fysiska förändringarna för med sig, påverkar individens självbild och hur man förhåller sig till sin kropp. (Friséén 2006, s. 19-21).

Till puberteten och den biologiska delen av identiteten hör även sexualitetens utveckling. Enligt Eriksons identitetsteori (1968) formas sexualiteten redan från födseln, men ligger i ett latensskede för att få en allt mer betydande roll i puberteten när när den fysiska och psykiska utvecklingen utvecklas intensivt. Under tonårstiden utsöndras hormoner och de kroppsliga förändringarna för med sig nya känslor som den unga måste lära sig att känna igen, förhålla sig till och anpassa till sin egen identitet. Även behovet av intima och

känslomässiga relationer ökar, och förmågan att etablera dem är sammanlänkad med den egna identitetsutvecklingen. I nära kontakt med en annan individ måste man lära sig att tolka sina egna och den andras känslor i perspektiv, och det kan vara svårt att ens känna igen sina egna emotioner. Det handlar om självförståelse och inlevelseförmåga för hur den andra känner. Detta ger möjlighet till att prova olika roller och så småningom bilda sig en uppfattning om den egna sexualiteten, också utifrån den andres respons. (Frisén 2006, s. 30-34).

Erik H Erikson är en betydande teoretiker inom ungdomsforskning och identitetsutveckling. Hans teori bygger på åtta faser av identitetsutveckling, och grunden för identiteten läggs mellan åldrarna 0-12, varefter ungdomstiden börjar och identitetsutvecklingen formas mer intensivt. Erikssons teori om identitetens utveckling utgår från epigenes princip, alltså att allt som utvecklas har en bas och att allt växer ovanpå den. Det kan jämföras med en planta som får sin början på en grund, och vidare utvecklas steg för steg för delarna slutligen bildar en fungerande helhet. Eriksons delar in identitetsutvecklingen i åtta stadier, och alla stadier har en funktion och är nödvändiga för att nästa fas ska kunna ta vid och utvecklingen fortgå. (Erikson 1968, s. 78,79). Varje fas har en tillhörande kris, som väcker medvetandet och växandet för att kunna förflytta sig till nästa fas av identitetsutvecklingen. (Erikson 1968. 82-83). Identitetsutvecklingen är således beroende av hur väl en klarat av de tidigare kriserna.

4.2 Marcias syn på identitet

Marcia har samma synsätt som Eriksson om den personliga identitetsutvecklingen, att identitet är någon som utvecklas genom individens utveckling. Enligt Marcia är identitetsbildning något som varje person själv måste konstruera, jämförelsevis med att någon tilldelar en individ dess identitet (jämför historiskt: arbete gick i arv, knapp ungdomskultur, (Stier 2003, s. 34)). Han menar att utvecklingen är beroende av både utforskande och ställningstagande, och beroende på hur långt individen kommit i denna process, delar han in dem i fyra olika kategorier: fullbordad identitet, moratorium, för tidig identitet och identitetsförvirring. Den fullbordade identiteten innebär att individen innehar en relativt stabil självkänsla, är motståndskraftig och kan motivera och argumentera för sina åsikter och handlingar. De med fullbordad identitet är rätt så lika de med för tidig identitet, men de senare skiljer sig genom att de tidigt acklimatiserat en identitet, utan egen utforskning. De med status moratorium äger samma egenskaper som de med fullbordad identitet, men de är inne i en identitetskris och har inte ifrågasatt sociala roller och

värderingar. Ungdomar som är identitetsförvirrade, har varken utforskat sin identitet eller är kapabla till det. De visar heller inget intresse för att undersöka djupare vem de egentligen är. (Marcia 2006, ur Ungdomar och identitet, s. 171-183).

4.3 Giddens och Ziehes syn på identitet

Enligt Frisé& Hwang (2006, s. 14, 15) ser Antony Giddens och Thomas Ziehe identitet som en social konstruktion, något som byggs upp i relation till kultur, samhälle och omgivning. Bland annat kombinationen av statens inverkan på familjen, globaliserat samhälle, medias påverkan leder till att det ursprungliga och traditionella förflyttas, och unga ges möjlighet att göra landvinningar på nya områden. Det innebär samtidigt otaliga vägar att välja bland, vilket tvingar den unga att göra egna val, och att handskas med den vilshenhet och ångest valmöjligheterna kan medföra. Identitet är alltså inget stabilt, utan något statiskt som ständigt förändras i och med nya erfarenheter. (Frisé& Hwang 2006, s. 14, 15).

4.4 Butlers syn på identitet

Ett annat sätt att se på identitetsutveckling och dess utformning levererar Judith Butler. Hon utgår från en relationsinriktad förståelse för hur identitet skapas. Även om hennes teori inriktar sig mer på könsidentitet, är det även applicerbart på identitetsutveckling generellt. Butler anser att man inte kan diskutera identitet innan man diskuterar könsidentitet. Hon menar att en människa först kan bli förstådd, då hon kan kännas igen som en "könsbestämd" individ, en identifierbar person inom de könsstandarder som existerar. Identitet kan ses som ett normativt ideal framom något som konstrueras genom egna erfarenheter, och de praktiker som bestämmer vad kön är reglerar också den kulturella uppfattningen om identitet. Butler menar att kön som kan "förstås" upprätthåller på så sätt överensstämmelsen och fortsättningen av relationer mellan biologiskt- och socialt kön, samt (hetero) sexuella praktiker. (Butler 1990, s. 68-70). Med andra ord innebär det att en individ som anpassat sig till de rådande heteronormativa normerna, fortsätter att upprätthålla en förståelse om att kön är något ursprungligt (och binärt), och inte konstruerat. Butler ifrågasätter (enligt Iversen) både kön och genus som socialt konstruerade, och menar att genom att tillskriva sig ett kön, avskriver man sig även ett annat, vilket innebär en relationsinriktad identitet; en definieras i förhållande till någon annan. På detta sätt föregås relationen av subjektet (personen). Butler fortsätter denna

tanke, och menar att man även måste observera maktdimensionen i relationen: andra individers uppgift i denna situation är att erkänna ens existens, godkänna eller försaka. Iversen menar att identitet bottenar i en distinktion mellan normalt och onormalt, och att den som har rätt att markera vad som är normalt, har en maktposition genom att avgöra om en individ har rätt att existera som hen är eller inte. (Iversen 2011, ur *Det socialpsykologiska perspektivet*, s. 233-235).

6 Heteronormativitet

Inom queerteori används begreppet heteronormativitet som ett vanligt begrepp. Queerteori ifrågasätter normaliseringsprocesser främst kring heteronormativitet, hur och varför heteronormativitet uppstår och vad som gör att det upprätthålls. Queerteori ger alltså perspektiv på kultur, samhälle och identitet, och hur dessa i samverkan producerar normer i samhället. Det poststrukturella synsättet är genomgripande för queerteori; genom normaliseringsprocesser bildas motpolen onormal, och bägge måste finnas för att man ska kunna upphöja något som normalt. Det betyder att alla ting är i relation med varandra, för att exempelvis någon ska kunna ses som normal, måste någon annan ses som onormal. Dessa två är ständigt i diskussion med varandra. (Ambjörnsson 2006, s. 44-52). Heteronormativitet bygger på detta, att bland annat heterosexuella förhållanden och könsdikotomin man-kvinna ses som eftersträvansvärt, medan exempelvis homosexuella relationer ses som konstiga och till och med motbjudande.

Med begreppet heteronormativitet innefattar man lagar, strukturer, språk, institutioner, relationer och olika handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som normen, något som är enhetligt, universellt och något som är eftersträvansvärt och det mest naturliga sättet att leva. Att se kritiskt på heteronormativitet, innebär att man ifrågasätter ett visst sätt att organisera livet som det självklara sättet att leva.

Hur upprätthålls heteronormativitet? Genom att dela upp människor i heterosexuella och homosexuella, klargör man att män som kategori förväntas vara intresserade av kvinnor och vice versa. Distinktionen mellan hetero- och homopersoner bidrar till att göra skillnad på relationerna heterosexuella och homosexuella har. För att dessutom kunna dela in personer i homo- och heterosexuella, måste man även kunna veta personens kön, även det innebär att män och kvinnor måste separeras som igenkännbara figurer för att kunna definiera hurudana personerna är. (Ambjörnsson 2006, s. 52- 59). Redan vid ett barns

födelse sätts vissa förväntningar på det nyfödda barnet utifrån hans kön, långt innan det ens har hunnit lära sig att säga ett ord. Enligt finsk lag (Lag om befolkningsdatasystemet, kap. 2 § 11) finns bara alternativen man och kvinna för att kunna registrera personbeteckning. Det innebär att barn som föds intersexuella med avvikande könskromosomer eller könsorgan, genomgår utredningar för att bestämma vilket kön barnet är mest likt, och utifrån det bestämmer man könet för personbeteckningen. Alternativ för annat än en binär könsuppfattning existerar alltså inte i finsk lag, vilket upprätthåller heteronormen och tvåkönsmodellen som den enda rätta.

Det som faller utanför heteronormen ses som avvikande, och konkreta bestraffningar för det kan i värsta fall vara fängelse eller dödsstraff. Straff som är mer svårgripliga är diskriminering, marginalisering, stereotypisering, osynliggörande, kulturell dominans och homofobi. Alla som lever och fungerar i samhället fungerar som gränsdragare för vad som anses lämpligt och olämpligt, vilket gör att en person som avviker från normen snabbt blir påmind om det från omgivningen. (Rosenberg 2005, s. 11, 12).

7 Könsidentitet och sexuell läggning

Könsidentitet innebär det kön som en person upplever sig själv vara. Könsidentitet är en subjektiv upplevelse, och ingen annan än personen själv kan definiera vilket kön en är, inte är eller om man inte vill tillskriva sig ett kön. Nedan finns några exempel på könsidentiteter. Utöver detta finns även kombinationer av olika, och en del vill inte identifiera sig som något speciellt.

En person som känner sig bekväm i den kropp hen är född i och det kön som omgivningen tillskrivit en, kallas för cisperson, exempelvis ciskvinna. Det innebär att en känner sig som en kvinna, och omgivningen tolkar en som kvinna utifrån utseende, kroppsspråk, röst och andra liknande attribut som brukar vara de mest utmärkande dragen för att tolka någons kön. Begreppet innefattar bara personens könsidentitet, och har inget med personens sexuella läggning att göra.

Intergender eller nongender innebär att en inte vill tillskriva sig eller känner igen sig i tvåkönsnormen man-kvinna, utan upplever sig var något bortom en sådan könsuppdelning. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 2). Intergender ska inte blandas ihop med intersexuell, alltså en person som föds med både manliga och kvinnliga könskromosomer eller -organ, avvikande könsorgan- eller körtlar eller avvikande hormonbalans. Intersexualitet kan

upptäckas vid födseln eller först vid puberteten, och vissa personer får kanske aldrig reda på att de är intersexuella. Intersexualitet syns inte utantill, och därför vet professionella inom social- och hälsovården inte nödvändigtvis ens att deras klient är intersexuell. Om intersexualitet upptäcks vid födseln, görs undersökningar om vilket kön barnet representerar starkast, och utifrån det görs eventuella operationer och hormonbehandlingar för att barnet ska kunna registreras med ett visst kön. (Vilkka 2010, s. 26-28).

Att vara transperson(även: transgender) innebär att en inte identifierar sig som det kön en tillskrivits, och man ifrågasätter de normer som finns i samhället. Begreppet används som ett paraplybegrepp för dessa personer, och skiljer sig från transsexualism. Transsexualism är en medicinsk diagnos för en person vars biologiska kön inte stämmer överens med den egna könsidentiteten, vilket leder till att man inte känner sig ”hemma” i sin egen kropp. Många transsexuella väljer att korrigera sin kropp genom hormonbehandlingar eller operationer, och många upplever dessa förändringar som livsviktiga. Transsexualism är alltså inte en sexuell läggning, utan en könsidentitet. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 6).

Sexuell läggning innebär vem en person blir attraherad av fysiskt och emotionellt (Frankowski 2004, s. 1827). Hetero-, homo-(gay och lesbisk) och bisexualitet är en generell indelning av sexuell läggning, som förutsätter att individen ifråga tillskriver sig ett visst kön. En del identifierar sig som queer, vilket är ett begrepp som innefattar en stor variation av sexuell läggning, utan att desto mer kategorisera ”vad en är”. Att vara asexuell innebär att man inte attraheras av någon person, och det är heller inget problem för individen (Vilkka 2010, s. 54, 55).

Begreppen är nödvändiga för att en ska kunna diskutera om ämnet på ett generellt plan. Läggningen kan även för många vara en faktor i identitetsbildningen, den kan beskriva en del av vad en är, medan det för andra är en oväsentlig faktor. När man pratar om sexuell läggning fokuseras det ofta på den sexuella biten, då sexuell läggning i själva verket är mycket mer än det vem man blir attraherad av. Den kan bland annat påverka sociala situationer, relationer, diskussioner och möten med nya människor. Sexualitet är en del av människans personlighet, men den beskriver inte vem hon är. (Moninaiisuus mahtuu kouluun, s. 4).

8 Unga utanför heteronormen- empiri

En del människor känner redan som barn att de är annorlunda än sina vänner, en del hittar sin sexuella läggning eller könsidentitet i tonåren då de psykiska och fysiska stora förändringarna sker i kroppen. För andra kan insikten om att man avviker från heteronormen ske senare i vuxenlivet. Det brukar uppskattas att antalet homosexuella är cirka 5- 10% av befolkningen. Det är svårt att presentera direkt statistik, eftersom många upptäcker sin sexuella läggning först senare i livet, många inte vågar komma ut som homosexuella och en del lever i heterosexuella förhållanden. Undersökningar tenderar även att se till sexuella erfarenheter vilket blir missvisande, eftersom många homosexuella inte har haft sex med en person av samma kön.

Ungdomstiden är den tid då den unga lär sig om kulturella och sociala normer kring kön som finns i samhället. Under barndomen är de ofta mer fritt att leka och klä sig som en vill, medan en i tonåren allt mer tydligt begränsas av normer, förväntade sätt att uttrycka kön. Detta sker inte enbart mellan vänner, utan även lärare, familj och samhälle är i ständig växelverkan med att markera inom vilka ramar en bör uppträda. (Takács 2006, s. 31).

I kommande kapitel beskrivs hur det kan vara att som ung möta de frågor som berör den egna sexualiteten och könsidentiteten, och vilka problem som kan uppstå om man avviker från samhällets normer. Ämnesområden som familj, vänner, utbildning, fritid, hälsa, samhälle och arbete är i fokus, eftersom det är dessa faktorer som har en mycket viktig roll för den unga i formandet av den egna identiteten, och för att bygga en stabil grund för att den unga tryggt ska ta steget till vuxenvärlden.

7.1 Familjen

Familjens betydelse för den unga är naturligtvis stor. Hemmet är den plats var den unga borde få vara sig själv och i samspel med vuxna bygga upp sin identitet och få stöd i den processen. Samtidigt kan man inte välja sin familj, och utsätts man för kränkningar av någon i sin familj är man i en mycket utsatt position, och ifall hemmet inte är en plats den unga kan känna sig trygg och älskat i, påverkar det den unga i negativ riktning (Hon, han, hen 2010, s. 104). Ifall den vuxna inte kan bekräfta den unga att hen duger som hen är, får den unga känslan av att vara annorlunda. Om dessa känslor dessutom förstärks utanför hemmet, leder det enligt Länsstyrelsen (2005) till djup känsla av utanförskap och bristande självkänsla, alltså har den vuxnas attityd har en stark koppling till den ungas psykiska

hälsa. (Utbildningsstyrelsen, 2010, s. 107). Vårdnadshavarnas negativa attityder till avvikande sexuell läggning eller könsidentitet, leder till att den unga eventuellt inte vågar diskutera om ämnet i hemmet. Nedan ett exempel ur Setas *Vision 2020 Muu, mikä?* (2010), en agenda som baserar sig på ungas erfarenheter av att vara avvikande ifråga om kön och sexualitet.

”Som sextonåring gick jag till ett skyddshem för unga, eftersom jag hade sådan ångest av att vara hemma. Mina föräldrar tänker väl, att om de vägrar prata om den här saken och om hur jag känner, så glömmer jag det hela om blir normal. Vid skyddshemmet var de rätt så förstående, men när min pappa kom för att hämta mig och betedde sig sakligt, sade de till mig att jag skulle åka hem igen. De sade att jag måste förstå att det hela är svårt att förstå för den äldre generationens människor, och kunde jag inte vara flexibel så länge jag bor hemma. Det kändes helt sjukt dåligt att inte heller de förstod mig. Precis som om jag hade gått ditt bara för att pappa inte låter mig använda de kläder jag vill ha på mig. De förstod inte att min könsmotstridighet [konflikt] sitter mycket djupare. Jag skulle ha behövt det att någon vuxen hade sagt att jag har rätt att vara den jag är, och vara mitt stöd.”

(ur *Muu, mikä?* 2010, s. 6. Egen översättning).

Citatet är ett exempel på en problematisk situation för de unga. Personen ifråga är inte accepterad hemma för hurudan hen är, och vid skyddshemmet har personalen inte tillräcklig kunskap hur dylika situationer kunde lösas eller vilket stöd den unga kunde erbjudas.

Att komma ut inför familjemedlemmar innebär för många en rädsla av att inte bli accepterad, och till och med en oro för att bli avvisade från familjen. Samtidigt som HBTQ- unga måste bilda sig sin egen identitet och börja sin frigörelse från föräldrarna, innefattande psykosociala aspekter, är den unga samtidigt i ett beroendeförhållande till sina föräldrar ekonomiskt och emotionellt sett. Att bo hemma innebär även att någon har koll på var en rör sig, och vilka en umgås med. Det kan betyda att den unga måste dölja sin riktiga identitet och hämma en stor del av hens personlighet. Att ständigt behöva dölja vem en är och försöka anpassa sig till omgivningen, kan leda till stress, ångest och isolering från anhöriga och nära. (Ryan 2003, s. 3).

7.2 Utbildning

I skolvärlden och bland unga överlag, är osakliga skällsord som homo, bög, lebb, hora och vittus bög är ständigt närvarande. Många ord och uttryck har blivit rotade i språket som skällsord, och att försöka motarbeta denna språkanvändning kan kännas lönlöst. (Mångfald ryms i skolan, s. 12). Det behöver inte krävas mycket för att en pojke på gymnastiklektionen ska bli kallad bög om han misslyckas med något sportutförande, eller att en flicka blir kallad hora i korridoren på rasten.

”Andreas: Rent krasst, jag brukar se det som att 20 år av mitt liv har förstörts, alltså de 20 första åren. I mina bittraste stunder. Just på grund av bland annat heteronormen. På grund av annat också, men mycket på grund av den. Just för att sexualitet ju är en ganska stor del av ens identitet. Intervjuare: Hur då förstört? Andreas: Att man inte kunde säga att man blivit kär för nån i skolan, att man inte kunde hålla handen, alltså hela grejen med nära relationer eller intima relationer kapades av radikalt.”

(Andreas 23 år. Ur Hon, Han, Hen 2010, s. 58).

Att vara ”öppen” i skolan var omöjligt för Andreas i citatet ovan. Som hbtq- person i skolan är det svårt att prata om samkönad kärlek, för att inte tala om att visa det. En person som hela tiden tvingas dölja vem hen är och måste akta sig för att andra ska få veta sanningen och därmed bli retad, är tvärt emot grundläggande mänskliga rättigheter (RFSL 2008, s. 7).

Andreas citat ger en bild av hur det kan vara då hbtq- personer inte får uppmärksamhet i skolan, och då sexuell läggning och könsidentitet inte ges utrymme i undervisningen. Det beror ofta på att sexuella minoriteter och könsminoriteter ofta tillskrivs som översexuella, vilket i sin tur leder till att dessa frågor ses som en individs privatsak, och inte något som behöver tas upp i undervisningen. Detta tankesätt gäller sällan ändå heterosexualitet och cispersoner. (Mångfald ryms i skolan, s. 15, 16). Heterosexuella relationer är väldigt närvarande i skolmiljö och speciellt i övre grundskolan, där parrelationer och sexuella erfarenheter ofta värderas högt bland ungdomar och behandlas i undervisningen, medan öppna homorelationer i exempelvis högstadiemiljö är relativt avvikande.

Undervisningen i skolan behandlar sällan sexuella läggningar och olika könsidentiteter, eller så utgör det bara en liten del av sexualundervisningen, och detta i slutet av grundskolan. På samma gång behandlas även könssjukdomar, graviditeter och rusmedel,

vilket gör att sexualiteten och identiteten ofta får väldigt lite utrymme, och en snäv bild ifall det likställs med de övriga teman. Mångfald borde presenteras utan att problematiseras, och inte bara nämna vissa människor eller fenomen för att belysa ett specifikt tema. Istället för att nämna hbtq-temat i slutet av sexualundervisning, kunde man belysa temat även i andra sammanhang, och på så sätt synliggöra mångfalden och uppnå likabehandling i undervisningen. (Mångfald ryms i skolan, s. 8, 15-16).

Omklädningsrum är utrymmen som är könade i hela samhället och även i skolmiljö. Tanken baserar sig på en föreställning om att det finns två biologiska kön, och endast mellan dem finner man attraktion och kärlek. Många homo- och bipersoner kan uppleva dessa utrymmen som obehagliga. Det kan handla om att en inte vill att de andra ska misstänka att man är intresserad av dem, eller bli påkommen med att kolla lite för länge, och tolka det som en sexuell gest. (Darj, Piehl & Hjelte 2013, s. 34). Det kan även handla om att ens kropp inte överensstämmer med det självupplevda könet, vilket i under idrottslektionerna i skolan kan underlättas med specialarrangemang.

"I skolans omklädningsrum är det ganska bra, eftersom jag har ett eget omklädningsrum som jag får byta om i. Det är jättebra, men man känner sig ändå annorlunda för att man får byta om själv. Jag skulle helst vilja byta om hos killarna, men det går ju inte nu när jag har en tjejkropp."

(Ungdomsstyrelsen 2012a, s. 12).

Citatet ovan antyder att situationen är helt ok, men ger också en bild av att personen ifråga accepterat de andra tjejernas känsla av obehag, och vill respektera det genom att klä om i ett avskilt utrymme. Personen ifråga får särbehandling, men samtidigt markeras det att en inte har tillträde där en känner sig hemma, på grund av omgivningens åsikter. (Ungdomsstyrelsen 2012a, s. 12).

7.3 Fritid

Fritiden är den tid som den unga kan ägna sig åt det som verkligen intresserar, bland annat vänner, idrott, musik, kultur och föreningsliv. Hobbyn ger möjlighet för den unga att hitta ett sammanhang, en plats där en får göra det en vill och göra det tillsammans med andra. Sysselsättningen kan starkt påverka ens identitet, och för många kan fritidsaktiviteten vara betydelsefull för resten av livet i form av exempelvis utövning, vänner eller kunskap. Ifall man inte upplever att man hör hemma i gemenskapen som hobbyn kretsar kring, kan man

gå miste om hobby, kontakter och möjlighet att få uttrycka sig själv. (Ungdomsstyrelsen 2012a, s. 3).

Det är många faktorer som påverkar den ungas möjlighet att känna sig välkommen och trivas med en hobby. För en ung hbtq- person kan begränsningarna te sig i form av psykisk/ fysisk ohälsa (se nästa kapitel), bristande kompetens hos ledare, kränkningar och diskriminering eller den ungas bristande självkänsla eller oro för misslyckande.

Även om en inte har utsatts för direkt mobbning, hot eller trakasserier, kan känslan av utanförskap ändå infinna sig. Att behöva vara rädd för vad andra tänker och pratar om en när man inte är närvarande, bidrar till känslan av att vara utanför. Tystnad och rädsla för vad andra tycker om en, skapar oro och osäkerhet. Exempelvis om lagkamrater i omklädningsrum tystnar när en kommer in, en blir inte inbjuden till aktiviteter utanför hobbyn eller om det existerar en jargong kring homosexuella, skapar det en osäker miljö för en person som inte upplever sig passa in i heteronormen.

Ett annat orosmoment inom organiserad verksamhet kan vara ledarens bristande information om hbtq-personer och hur en ska bemöta unga i det temat. En ungdom som upplever att hen inte är välkommen eller trygg inom verksamheten, kanske inte vågar närma sig ledaren eller tränaren om man anar att den vuxna inte kan ta ens ärende på rätt sätt. Den unga vill kanske inte fungera som informatör, utan kommer till den vuxna för att få stöd. En osäkerhet kring om ledaren kommer att berätta ärendet vidare eller börja behandla en på ett olämpligt eller annorlunda sätt än tidigare, är också faktorer som påverkar om den unga vågar ta upp problem gällande könsidentitet eller sexuell läggning med sin tränare eller ledare. (Ungdomsstyrelsen 2012a, s. 38-29, 42, 48).

7.4 Hälsa

Hbtq- unga går igenom samma psykiska och fysiska förändringar under pubeteten och ungdomen som alla andra (hetero) unga. De förstnämnda kan ändå vara i en mer känslig position, eftersom frågor kring (från heteronormen) avvikande sexuell läggning och kön inte är ämnen som samhället generellt låter passera utan reaktion. (Ryan 2003, s. 4). Institutionell homofobi och bristande kunskap kring hbtq- ungas problem och särintressen, kan betyda att den unga inte vågar vända sig till hälsovården i känsliga ärenden i rädsla av att bli illa bemött.

Enligt Ungdomsstyrelsen (2012) har hbtq- personer betydande sämre hälsa än resterande del av befolkningen. I stor grad har det att göra med den psykiska hälsan, men även på grund av alkoholvanor, droger och rökning. Enligt Statens folkhälsoinstitut (2005, 2008) har betydligt fler icke-heterosexuella män och kvinnor har provat cannabis det senaste året, och likaså var riskbruk av alkohol större i grupperna icke- heterosexuella män och kvinnor jämfört med heterosexuella män och kvinnor. Bland unga transpersoner var riskbruk av alkohol ännu vanligare än hos icke-heterosexuella unga män och kvinnor. Ryan och Futterman (1998) menar enligt Ryan (2003) att hbtq- unga använder rusmedel av samma orsaker som unga generellt, alltså för att experimentera och markera självständighet, dämpa illamående och finna självförtroende. Däremot är sårbarheten mer påtaglig, eftersom orsakerna bakom kan vara till exempel skam över den egna identiteten, ett sätt att isolera sig från omgivningen eller att försvara sig mot diskriminering och mobbning. Användning av rusmedel i unga år ökar risken för beroende, och utvecklar inte metoder för att klara av sin situation på ett hälsosamt sätt. (Ryan 2003, s. 7).

Angående veckovis regelbunden motion eller idrott uppgav färre icke- heterosexuella män och kvinnor att de idrottar veckovis (45 % och 52 %), i jämförelse med heterosexuella ungdomar (bägge 58 %). Enligt Ungdomsstyrelsen (2005) uppgav dessutom var tionde kille att de upplevt negativ inställning mot homosexualitet från ledarens sida, och motsvarande siffra bland tjejerna var 2 %. (Ungdomsstyrelsen 2012 b, s. 9-11).

I inledningen nämndes homo- och bisexuella ungas illamående i form av statistik gjord av Statens folkhälsoinstitut (2005, 2008) angående andel unga med självmordstankar. Statistiken visar att risken för depression och illamående bland denna grupp ungdomar är betydande hög i jämförelse med heterosexuella unga. Statistiken för självmordsförsök visar liknande siffror; 27 % av transpersoner 16-29 år har någon gång försökt ta sitt liv, medan procenttalet hos homo- och bisexuella är 21 % för män och för kvinnor 25 % (Roth m.fl. 2006, s. 36, 37).

Ovanstående undersökningar visar att hälsotillståndet är sämre hos hbtq- unga än hos resterande befolkning. Det är ändå viktigt att poängtera att tillhöra sexuella minoriteter eller könsminoritet, inte automatiskt innebär att en mår dåligt. Det ironiska, enligt D'Augelli, Hershberger och Pilkinson (1998), med att komma ut som hbtq-person är att den psykiska hälsan och självförtroendet påverkas positivt, men samtidigt möts de unga ofta av negativt bemötande och risk för diskriminering och våld (Ryan 2003, s. 5).

7.5 Samhälle

Att ”passera”, innebär att omgivningen tolkar en person som det kön personen ifråga upplever sig vara, till exempel en transtjej som tolkas som en ”riktig” tjej och inte som en kille i tjejkädrar. I intervjustudien *Är du tjej eller kille?*, uppger Jennifer (transtjej) att hon tror hon har fått bra bemötande av hälsovården och skolpersonal, troligtvis för att hennes utseende passar in i de heteronormativa modellen för hur en kvinna ska se ut. Hon menar också att ifall hon inte skulle passera så bra, skulle hon ha mycket svårare med exempelvis hälsovårdspersonal, eftersom de skulle känna sig obekväma med att Jennifers kön inte är tillräckligt tydligt, och att de inte skulle veta om de skulle behandla henne som kille eller tjej.

I samma intervjustudie berättar Eddie hur omöjligt det är att passera som intergender, eftersom samhället förutsätter att alla är män eller kvinnor, och att vara intergender eller könlös inte är en alternativ kategori. Eddie berättar hur svårt det är till och med för en del vänner att acceptera att hen inte vill bli könsbestämd. Att bli kallad hon när Eddie vill bli kallad vid pronomenet hen, är sårande. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 21, 22).

Enligt en undersökning om hbtq- ungas situation i Europa, visar att många utsätts för hot, våld och trakasserier ute i samhället. Många uppgav även att de känner sig begränsade när de rör sig utanför hemmet, och säkerhet är något som många oroar sig över.

”Min flickvän och jag har upplevt sexuella kommentarer, olämplig beröring och oförskämda frågor av främlingar på klubbar och dylikt. Detta händer inte när vi låtsas vara bara vänner. Vi har också blivit tillknuffade och hotade av unga killar (ungefär 14-16- åringar) en gång. Det var jätte, jätte skrämmande, och vi kommer aldrig mer att gå dit var det hände.” (Kvinna 22 år, Sverige. Takács 2006, s. 66).

Frankowski (2004) menar enligt Takács (2006) att samhällets negativa inställning till homosexualitet samt utebliven acceptans för mångfald, kan ha betydande konsekvenser för den ungas hälsa och välmående. Den unga kan tvingas till isolation eftersom hen måste dölja sin identitet i rädsla att bli påkommen, vilket i sin tur leder till lågt självförtroende och möjligheter att utveckla sig själv som människa. (s. 24).

Det har visat sig att det bland homo- och bi-personer är vanligare att sakna emotionellt stöd i sin omgivning i jämförelse med den övriga befolkningen. Transpersoner har visat sig ha ännu mer bristfälligt stöd, och hbt- personer överlag finner att de har mindre emotionellt

stöd i småstäder än de som lever i mer folktäta områden. (Roth, Boström & Nykvist 2006). Likväl visar en annan undersökning på det bristande stödet de som unga hbt- personer upplever. De upplever inte att de kan be om stöd av de vuxna eftersom de är oroliga för mottagandet och reaktionerna hos den vuxna, och de kan även uppleva att de får fungera som uppslagsverk när de vuxna i omgivningen inte är tillräckligt bildade. (Ungdomsstyrelsen 2012).

9 Analys

Utifrån det material (böcker, undersökningar, artiklar) jag hittade valde jag att dela in arbetet i en teoridel och empiridel, den första innefattande kapitlen Identitet (6), Livsfrågor (7), Heteronormativitet (8), och Könsidentitet och sexuell läggning (9). Den andra delen består av kapitlet Unga utanför heteronormen (10) som behandlar empiriska undersökningar, som beskriver unga hbtq personers upplevelser och erfarenheter kring de faktorer som påverkar deras liv. Indelningen är gjord på så sätt eftersom jag vill ha en teoretisk bas om identitetsutveckling, för att kunna jämföra den teorin med empiri från litteraturstudiens målgrupp. På så sätt planerar jag att få fram vilka existentiella frågor och problem som är utmärkande för hbtq- unga i ett heteronormativt samhälle.

Som metod för att närma mig teori- och empiridelen använder jag mig av kvalitativ innehållsanalys, med induktiv ansats. Metoden tillåter en förutsättningslös analys av materialet, och eftersom jag använt mig av intervjustudier och teoretisk litteratur, lämpar sig metoden väl för att kombinera de båda. (Lundman & Hällgren Graneheim, s. 188, 189). Genom att skapa kategorier kan jag jämföra teori och empiri, och se ifall olika identitetsteorier har gemensamma faktorer, och hur de påverkar den unga och dennes livsfrågor.

9.1 Identitetsutveckling och hbtq- ungas livsfrågor

Jag har kategoriserat perspektiv på identitetsutveckling i tre block utgående från litteraturen om identitet. Erikson och Marcia har samma perspektiv, lika som Giddens och Ziehe. Butler har ett annat perspektiv på identitetsutveckling, och därför blir teorin delad i tre kategorier som representerar olika syner på utveckling. För att jämföra dessa sinsemellan och svara på vilken betydelse identitetsutveckling har för unga hbtq- personers livsfrågor, har jag gjort nedanstående tabell. Spalten längst till vänster har jag kategoriserat utgående från identitetsteorierna och utifrån en logisk ordning, inledande med bakgrund

och sedan vidare till inflytande och problem. *Perspektiv* ger en överblick av vilken syn teoretikerna har på identitetsutveckling, *påverkan* beskriver hur teorin tillämpas och *framskridande* hur identiteten enligt teorin utvecklas med tiden. Kategorin *problem* synliggör vilka utmaningar eller problem som den unga kan möta i identitetsbildandet utifrån vad teorin säger.

	Erikson & Marcia	Giddens & Ziehe	Butler
<i>Perspektiv</i>	Individens personliga utveckling	Social konstruktion	Relationsinriktad
<i>Påverkan</i>	Individuella utvecklingskriser	Kultur, omgivning, samhälle, globalisering, media	Normativa ideal
<i>Framsikridande</i>	Egen utforskning och ställningstagande, epigenes princip	Labil, konstrueras och omformas ständigt	Beroende av andras godkännande/försakande
<i>Problem</i>	Utveckling beroende av hur väl man klarat föregående kris	Ständiga livsval och omformning av identitet →eventuell vilshenhet och ångest	Distinktion normal-onormal → obalanserad maktposition
<i>Hbtq- unga och livsfrågor</i>	Egen utforskning krävande, egen livssituation inte norm i samhället	Konflikt mellan samhällets förväntningar och egna behov	Identitet godkänns inte ifall den inte är identifierbar →existerar inte

Bild 1

Den egna utforskningen av livsfrågor som utmynnar i kriser, enligt Erikson och Marcia, kan vara relativt krävande för den unga. Eftersom ens egen situation inte är normgivande i samhället (jämför: heteronormativitet), så kan det vara en utmaning för den unga att bilda den egna identiteten. Under puberteten skall unga lära sig att förhålla sig till både kroppsliga och psykiska förändringar, samt lära känna och acceptera sin sexualitet. Ifall den unga inte känner sig bekväm i de heteronormativa roller som finns i samhället, kan kriserna vara svårare att ta sig igenom i jämförelse med en heterosexuell cisperson.

Utifrån Giddens och Ziehes perspektiv är identiteten en social konstruktion, och utvecklas i påverkan av samhället, familjen, omgivningen, och andra sociala konstruktioner. I ett

heteronormativt samhälle kan den unga möta en konflikt mellan de egna och samhällets värderingar. Det kan vara svårt att förhålla sig till konflikten och hitta det som är rätt för en själv, och samtidigt klara av att stå emot omgivningens tryck att anpassa sig till normerna.

Butlers syn på identitet som en relationsinriktad konstruktion, kan förklara den ungas svårigheter att få svar på livsfrågor på ett annorlunda sätt. Eftersom ens existens och identitet är beroende av den andres godkännande, är det i ett heteronormativt samhälle svårt att hitta sin identitet och svar på livsfrågor på grund av att en inte ens blir godkänd som individ. Dikotomin normal- onormal ger svart-vita svar på livsfrågor; antingen accepteras en eller så ses man som konstig. Ifall den ungas omgivning inte accepterar en för den en är, kan det vara svårt att klara av att bryta sig loss och söka efter egna svar på livsfrågor.

9.2 Existentiella frågor och problem i ett heteronormativt samhälle

Utifrån de empiriska undersökningarna jag har tagit del av, har det framkommit att familj, utbildning, fritid, hälsa och samhälle är de största faktorerna som främst påverkar den ungas liv och identitetsutveckling.

Familjens betydelse är av stor vikt i formandet av identiteten, eftersom familjen och hemmet är den plats var den unga bor och lever, och var en borde känna sig värdefull och älskad. Utifrån Erikson och Marcias teori angående identitetsutveckling, skulle familjens inverkan på utvecklingen inte vara så stor, eftersom teorin poängterar de individuella kriserna som utvecklingens utgångspunkt. Samma skulle gälla även för de övriga kategorierna utbildning, fritid, hälsa och samhälle; det är individen som skall bemästra kriserna självständigt. I de empiriska undersökningarna menar de unga ändå att de fem faktorerna har en stor inverkan på hur man finner meningsfullhet och förmåga att klara sig i livet, och därför tolkar jag att den ungas identitetsutveckling inte helt oberoende av omgivningens förhållningssätt.

Enligt Giddens och Ziehes perspektiv är det de ovannämnda faktorerna som simultant påverkar identitetsutvecklingen hos den unga, och att en ständigt tvingas omforma sin identitet utgående från de olika faktorernas påverkan. Detta synsätt innebär att alla fem faktorer har stor betydelse för hur den unga kommer att uppleva sig själv, eftersom hen speglar sig själv i de speglar familjen, utbildningen, fritiden, hälsan och samhället erbjuder. En kunde tänka sig att även om en av dessa faktorer skulle vara negativt inställd mot den

ungas sexuella läggning eller könsidentitet, kunde någon annan som är mer stödjande faktor kompensera det uteblivna stödet hos någon annan. Exempelvis om den unga upplever illa bemötande hemma, kan en fritidssysselsättning och vänner erbjuda en säker och stabil plats för den unga att utvecklas.

Jag tolkar Butlers teoretiska perspektiv i förhållande till det empiriska materialet på liknande sätt som för Giddens och Ziehe. Butler menar att identitetsutvecklingen är relationsinriktad, och det är även delvis Giddens och Ziehes perspektiv. Enligt Butlers teori skulle den unga vara beroende av familjens, skolans, fritidssysselsättningen och samhällets godkännande eller försakande, för att kunna skapa sin identitet. Den ungas existens är beroende av andra människors acceptans, vilket sätter den unga i en sårbar position ifall en inte hittar en frizon var en tillåts vara sig själv. Giddens och Ziehes teori utgår ifrån att individen utvecklas i relation till samhällets, omgivningens och medias påverkan, och ifall dessa förmedlar negativa signaler, betyder det att den ungas identitet inte accepteras och därmed kan även den unga ha svårt att godkänna den egna identiteten.

Det empiriska materialet jag studerat ger även en bild av mer övergripande teman och livsfrågor, förutom de generella livsfrågorna som exempelvis ”vem är jag”, ”vad vill jag med mitt liv” och ”hurudan är min världssyn”. De unga i undersökningarna vittnar bland annat om hbtq- personers osynliggörande i skolan (kapitel 7.2), utebliven förståelse i familjen (kapitel 7.1), hotfulla situationer och kränkningar, känsla av utanförskap inom fritidssysselsättningen (kapitel 7.3) och bristande acceptans i samhället (kapitel 7.5). De beskriver att de känner sig annorlunda, de saknar stöd hos vuxna i omgivningen, de upplever att det inte finns utrymme för att uttrycka sin identitet och att de känner sig obekväma och rädda i vissa sammanhang.

Jag tolkar det som att hbtq- unga kan uppleva saknad av ett sammanhang, en frizon var de kan tillåts vara sig själva utan rädsla för negativt bemötande, diskriminering, hot eller våld. De unga behöver förebilder och modeller, vuxna som accepterar en och inte ger intryck av att en är konstig, onormal eller annorlunda.

10 Resultat

Min inledande frågeställning var ” Hurudana existentiella frågor och problem kan den unga möta, om hen upplever en konflikt med den egna identiteten och samhällets normer? ”.

Jag har redogjort för väsentliga begrepp som heteronormativitet, kön, könsidentitet, binär könsindelning, könsuttryck, hbtq, queer och komma ut. Detta för att läsaren skall kunna ta del av texten utan att vara insatt i ämnet och dess termer. Begreppen heteronormativitet, könsidentitet och sexuell läggning behandlades även utförligare i egna kapitel eftersom de är bärande för arbetet.

Kapitlet Livsfrågor behandlade existentiella frågor generellt, och vilken betydelse de har för identiteten. Vidare delade jag in arbetet i en teoridel kring identitetsbildning utgående från tre teoretiska perspektiv, samt en empiridel med fem underteman (familj, utbildning, fritid, samhälle och hälsa) och deras inverkan på den unga hbtq- personens liv.

I analysen har jag hållit det teoretiska mot empirin, jämfört de bägge och kommit fram till att empirin stöder teorin. Empirin visar att de unga påverkas av omgivningens inställning mot hbtq- personer, och i ett heteronormativt samhälle upplever den unga bland annat diskriminering, hot och sämre hälsa i jämförelse med heterosexuella unga. Detta i sin tur resultera i exempelvis nedsatt livslust, begränsning av rörelseutrymme och möjlighet att uttrycka sig själv. De unga förmedlade en saknad av accepterande vuxna samt frizoner var ens identitet eller sexuella läggning inte ifrågasätts eller anses vara konstig.

För socionomen är det viktigt att vara medveten om hbtq- ungas särproblem (i jämförelse med heterosexuella) för att kunna arbeta resursförstärkande, och möta de ungas problem utanför de heteronormativa ramarna.

Deltagarna i projektet Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- You name it!, har sammanställt en översikt (se bilaga 2) vars syfte är att presentera andlighet ur ett mångprofessionellt perspektiv, och hur professionella inom social- och hälsovården möter människors andliga behov och livsfrågor. Figuren åskådliggör andlighet för socionomer, sjukskötare, diakoner och ungdomsarbetsledare, samt andlighet ur ett individuellt perspektiv. De professionella möter andlighet i sitt arbete genom bland annat bemötande, omsorg, närvaro och empati, medan den individuella andligheten kan upplevas genom exempelvis gemenskap, livsfrågor, självreflektion och kultur. I projekten kom vi fram till att andlighet kan vara en kollektiv och individuell erfarenhet, men andlighet upplevs ändå i förhållande till någon eller något annat; No man is an Island, som John Donne en gång har sagt.

Projektets resultat menar att det andliga eventuellt bottnar i en högre makt. Det kan handla om en gud, eller helt enkelt en tro på att det finns något som styr eller påverkar människan

utöver det jordliga. Mitt arbete behandlar ungas livsfrågor, och varken andlighet som begrepp eller en existerande högre makt, tangeras i empirin. Däremot finns en stark koppling bland annat mellan empati, bemötande, respekt och mod från ”den andra”, och den individuella livsåskådningen och mötet med en själv. Den unga hbtq- personen söker bekräftelse om att en duger och att någon bryr sig, något som projektets resultat visar att kan upplevas i relation till ”den andra”. Där är den professionellas roll viktig; bemötandet, empatin och att ta den ungas frågor och problem på allvar stärker den ungas självbild, och kan erbjuda den unga en plats för gemenskap och närvaro.

11 Kritisk granskning

Tillförlitligheten i arbetet garanteras genom att ställa bland annat följande kritiska frågor: Är metoden lämplig för forskningsfrågan? Hur tillförlitlig är datainsamlingsmetoden? Är analysmetoden beskriven? Hur väl besvaras forskningsfrågan och är resultatet överskådligt? (Thornberg & Fejes 2009, s. 216-218). Som metod för mitt arbete valde jag kvalitativ litteraturstudie, eftersom tidsramarna för examensarbetsprocessen inte möjliggjorde en intervjustudie. Litteraturstudie är även en bra metod då en vill skapa en sammanställning av redan befintligt material, vilket även var mitt syfte (Axelsson, s. 204, 205). Eftersom en hel del undersökningar gjorts angående hbtq- ungas tillvaro och särproblem, samt teorier om identitetsutveckling är utbrett, var det motiverat att angripa temat med en litteraturstudie. För att bearbeta det material ja sammanställt gjorde jag en innehållsanalys med induktiv insats, vilket gav mig friheten att bearbeta materialet relativt fritt. Det var ett bra val eftersom jag använt mig av både empiriskt och teoretiskt material, och på så sätt var det möjligt att kombinera teori med empiri på ett tydligt sätt.

För att kontrollera tillförlitligheten i mitt resultat har jag även diskuterat resultatet med två personer med erfarenhet av temat som bearbetats. Dessa två personer finns i min egen bekantskapskrets, och båda ville delta i en diskussion om temat efter att jag presenterat arbetets resultat. På så sätt har jag inte behövt anhålla om forskningslov, eftersom de båda ville delta i diskussionen av eget intresse. Den ena personen (person 1) är aktiv inom en studentorganisation för hbtq- studeranden, och den andra representerar sig själv som privatperson (person 2).

Båda personerna uppger att mitt resultat stämmer enligt deras erfarenheter. Person 2 uppgav att alla de temaområden jag behandlat i empiridelen överensstämmer med henoms upplevelse av att vara queer och inte stereotypt representera det kön som hen tillskrivits.

För henoms del har speciellt familjens, fritidssysselsättnings och samhällets förväntningar skapat osäkerhet och rädsla för att uttrycka och bete sig. Familjen negativa inställning till bland annat homosexualitet har varit ett stort problem under ungdomsåren, och fortfarande påverkar relationen till föräldrarna även idag i vuxen ålder. Samhällets heteronormativa förväntningar skapar dagligen konflikter för person 2, och hen uppger att det är frustrerande att var och en inte tillåts vara den en är, utan att bli ifrågasatt.

Person 1 uppger att i princip varje individ hen haft kontakt med inom hbtq- organisationen, har erfarenhet av samma saker som empirin beskriver. Många har haft stora problem med familjrelationer, utbildning och fritidsintressen på grund av deras sexuella läggning eller avvikande könsidentitet. Alla de området jag studerat (familj, utbildning, fritid, hälsa och samhälle) har vållat konflikter eller förtryck på ett eller annat sätt för hbtq- personerna, i större eller mindre skala. Jag ställde person 1 en fråga om vad hen tycker att professionellas ansvar är inom social- och hälsovårdens är för denna grupp av unga, och hen menade att det allra viktigast är att ta normkritiken på allvar. Hen menar att man måste se skillnad på bemötande av enskilda individer (läs: alla) och hbtq- personer. De sistnämnda har en historia av förtryck, vilket fortsättningsvis påverkar hbtq- personers ställning i samhället. Individen kan inte göra något åt sin identitet eller sexuella läggning, och därför har en rätt att bli bemött på ett värdigt och professionellt sätt. Person 1 kommenterade även att det inte enbart räcker med en medvetenhet om att ” hbtq-personer existerar”, utan det krävs kunskap om vad heteronormativa strukturer är, och verkligen implementera ett professionellt könsneutralt bemötande i sitt arbetssätt. Det gäller inte enbart i kontakt med hbtq- personer, utan i kontakt med alla klienter.

Datainsamlingen skedde genom artikelsökningar och genom användning av olika databaser, och sökorden samt sökmotorerna har jag dokumenterat i en tabell (se bilaga 1). Eftersom jag i början av arbetsprocessen inte dokumenterade antalet använda artiklar och material som fåtts genom mina sökningar, har jag inte kunnat visa exakt vilka artiklar som fåtts fram genom de specifika sökorden och kombinationerna i diverse sökmotorer. Jag ser ändå inte detta som en stor brist, eftersom det material jag samlat in är digert och jag inte tror att misstaget inte påverkat slutresultatet nämnvärt. En del av materialet var bekant från tidigare studier i genusvetenskap, och därför finns de inte dokumenterade i sökprocessen.

Eftersom examensarbetet grundar sig i en litteraturstudie, ligger det etiska förhållningssättet i att referera och citera konsekvent och korrekt. Som skribent tvingas en göra val i fråga om att välja ut vilka texter som används (Ekengren & Hinnfors 2011, s.

116, 117). I arbetet har jag strävat efter att vara öppen för olika material, men de sökningar jag gjorde genererade i litteratur som rätt så långt upprepade samma saker, och på så sätt uppnådde arbetet en mättnad. Eftersom en litteraturstudie inte tillåter egna utsvävningar och egna tolkningar, har det varit en utmaning att inte anamma källornas uttryck och ordval. (Ekengren & Hinnfors 2011, s. 116, 117). Jag har lagt mycket fokus på att referera och citera rätt, och att inte ta saker ur sitt sammanhang för att det ska passa in och stöda det jag skriver om. Andra etiska aspekter som kommit upp under arbetets gång handlar främst om min egen roll som skribent. Eftersom jag har egen erfarenhet av ämnet jag behandlar, har jag fått överväga och fundera kring materialets reliabilitet, och ifall jag gjort vinklingar i skrivandet för att belysa de aspekter jag själv anser vara viktiga. En del undersökningar och litteratur som jag använder mig av är bekanta från tidigare studier och eget privat intresse, vilket kan ha betydelse för arbetets resultat. Att ha viss förkunskap i ämnet är nödvändigtvis inte en last för arbetets utkomst, utan kan även ge arbetet mervärde.

Hållbar utveckling beaktas i arbetet genom att beskriva och påpeka problem som unga kan uppleva ifall de inte passar in i heteronormen. Ett delmål med mitt arbete är att belysa och undersöka de problem unga kan ha, bara för att de inte känner sig hemma i tillgivna strukturer och könsroller och inte ges utrymme att vara sig själva. Genom att uppmärksamma hbtq- ungas situation, ger det möjlighet för läsaren och professionella att reflektera över egna arbetssätt och klientbemötandet. Att öka medvetenheten och acceptans för människans mångfald och se den som en styrka, leder till social utveckling och en socialt hållbar framtid.

Tanken med projektet ASL- You name it!, är att utveckla modeller för mångprofessionella arbetsmiljöer med olika klientgrupper, och för att kunna göra det krävs teori och en grund att stå på. För att kunna bemöta unga med dessa frågor, måste man ha kunskap om existentiella problem eller frågor den unga kan uppleva i identitetsutvecklingen. Resultatet i mitt arbete är en teoretisk grund som en kan arbeta vidare på i projektet Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- You name it!. Till fas 1 i projektet hörde att projektdeltagarna tillsammans skulle sammanfatta allas resultat, som sedan utmynnade i en överskådlig produkt (bilaga 2). Jag anser att jag lyckats sammanställa teori, som sedan kan användas i projektets senare faser. Kvalitet i ett arbete kan kopplas till arbetes nyttovärde och användbarhet, och Strauss och Corbin (1994) menar (enligt Thornberg & Fejes, 2009) att ett forskningsresultat kan bli användbart i vardagen och praktiskt arbete, genom att det ökar förståelse och direkt kan tillämpas. Ett av de mål jag hade med arbetet var att lyfta fram hbtq- ungas situation i samhället, och på så sätt öka professionella (och andras)

medvetenhet om de särproblem dessa ungdomar kan uppleva. Ett utvecklingsförslag för vidare arbete inom projektet, kunde vara att undersöka hur den professionella med sitt arbetssätt och påverkningsmöjligheter praktiskt kunde arbeta för en mer könssensitiv social- och hälsovård, och på så sätt bidra till en samhällsförändring som gynnar alla i samhället.

Källor

Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?*. Danmark: Nørhaven Paperback.

Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Finland: WSOY.

Axelsson, Å. *Litteraturstudie*. Ingår i: Granskär M, Höglund & Nielsen B. (2012). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.

Butler, J. (1990/ 2007). *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*. Uddevalla: Daidalos.

Crafoord, C. (2007). *Erik Homburger Erikson– identitetskrisens fader*. (hämtat 28.1.2013). Tillgänglig: <http://www.enigma.se/crafoord/dokument/kap4.pdf>

Dahl, U. (2005). "Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör". *Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet. En kunskapsinventering och situering av forskning*. Forum för levande historia. (hämtat: 25.2.2013) Tillgänglig: http://www.levandehistoria.se/files/hbt_rapport.pdf

Darj, F. & Nathorst-Böös, H. (2008). *Är du kille eller tjej? En intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*. RFSL. Swepornografiska. (hämtat: 20.2.2013). Tillgänglig: <http://www.rfsl.se/halsa/public/ardukilleellertjej.pdf>

Darj F., Piehl M. & Hjelte F. (2013). *Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*. Riksidrottsförbundet. (hämtat: 20.3.2013) Tillgänglig: http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_31810/scope_0/ImageVaultHandler.aspx

Ekengren, A-M. & Hinnfors, J. (2006). *Uppsatshandbok. Hur du lyckas med din uppsats*. Lund: Studentlitteratur.

Erikson H, Erik. (1988). *Ungdomens identiteskriser*. Lund: Natur och kultur.

Frankowski B. L. (2004). Sexual Orientation and Adolescents. Ingår i: *Pediatrics Official Journal of the American Academy of Pediatrics*. 2004;113;1827. (hämtat: 20.2.2013). Tillgänglig: <http://pediatrics.aappublications.org/content/113/6/1827.full.html>

Frisén, A. Hwang, P (red.). (2006). *Ungdomar och identitet*. Falköping: Elanders.

Hollander, G. (2000). *Questioning youths: Challenges to Working with Youths Forming Identities*. Ingår i: *School Psychology Review* vol. 29, No. 2 pp. 173-179. University of Wisconsin Medical School at Milwaukee.

Iversen, C. Judith Butler: Makt och identitet. Ingår i: Lindblom J, Stier J. (2011). *Det socialpsykologiska perspektivet*. Lund: Studentlitteratur.

Jerlang, E. Egeberg S. m.fl. (2001). *Utvecklingspsykologiska teorier*. Angered: Elanders Graphic Systems AB.

Lundman, B. & Hällgren Graneheim, U. Kvalitativ innehållsanalys. Ingår i: Granskär, M. & Höglund- Nielsen, B. (2012). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.

Seta & Transtukupiste. (2011). *Muu, mikä? Sukupuolivähemmistöjen visio 2020*. (hämtat: 20.2.2013) Tillgänglig: <http://www.transtukupiste.fi/doc/muumika-2painos-nettiin.pdf>

Rosenberg, T. (2005). *Könet brinner! Judith Butler. Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Finland: WS Bookwell.

Roth, N. Nyström, G. & Nykvist, K. (2006: 08). *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT- personer*. Statens folkhälsoinstitut. (hämtat: 21.2.2013) Tillgänglig: http://www.fhi.se/PageFiles/3171/HBT_web.pdf

RFSL. (2008). *ABC om HBT för SFI. Stockholm*. (hämtat: 26.3.2013) Tillgänglig: http://www.rfsl.se/public/SFI_hbt_low.pdf

RFSL. *Grundläggande HBT-fakta*. (hämtat 25.2.2013) Tillgänglig: <http://www.rfsl.se/?p=410>

Ryan, C. (2003). *LGBT youth: Health concerns, services and care*. *Clinical Research and Regulatory Affairs*, 20(2): 137-158. (hämtat: 24.3.2013). Tillgänglig: http://128.32.59.238/CalSWEC/FE2005_03_Ryan_LGBTYouthHealth.pdf

Santrock J. W. (2008, 12th edition). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.

Seta. *Moninaisuus mahtuu kouluun. Vinkkejä lhbti- sensitiiviseen opetukseen*. (hämtat: 14.3.2013). Tillgänglig:

http://www.seta.fi/doc/koulutusosio/Moninaisuus_mahtuu_kouluun.pdf

Stier, J. (2003). *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.

Takács, J. (2006). *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe (LGBT)*. ILGA-Europe and IGLYO. (hämtat: 2.4.2013) Tillgänglig:

[\[europe.org/home/news/for_media/media_releases/ilga_europe_iglyo_launch_report_on_gay_youth_at_european_parliament\]\(http://www.ilga-europe.org/home/news/for_media/media_releases/ilga_europe_iglyo_launch_report_on_gay_youth_at_european_parliament\)](http://www.ilga-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Thornberg, R. & Fejes, A. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Nacka: Repro 8 AB.

Ungdomsstyrelsen. (2010). *Hon, Han, Hen. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. (hämtat: 21.2.2013)

Tillgänglig: http://www9.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/HON_HEN_HAN.pdf

Ungdomsstyrelsen. (2012 a). *Om unga hbtq- personer- fritid*. (hämtat: 21.2.2013)

Tillgänglig:

<http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff8080813672f37f0137124bf5090057/OmUngaHBTQ-FRITID.pdf>

Ungdomsstyrelsen. (2012 b). *Om unga hbtq- personer- hälsa*. (hämtat: 22.3.2013)

Tillgänglig:

http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff8080813613c8a901365469f4ca000c/Om%20ungahbtq%20_halsa.pdf

Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen.*: Juva: WS Bookwell Oy.

Wikström, O. (2003). *Om heligheten och dess envisa vägran att försvinna*. Stockholm: Natur och Kultur.

Wrangsjö, B. Kliniska synpunkter på identitetsutvecklingen. Ingår i: Frisé, A. & Hwang, P.(red.). (2006). *Ungdomar och identitet*. Falköping: Eldanders.

Helve, H. Nuoret ja usko. Ingår i: Wilska, T-H (red.). (2006). *Uskon asia*.

Nuorisobarometri 2006. Ungdomsministeriet. (hämtat: 25.2.2013) Tillgänglig:

http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2006.pdf

Bilagor

Databas	Sökord	Avgränsning	Träffar
Alma	Youth AND Sexuality	Fulltext -2013	17
Ebsco	Identity AND Youth AND Homosexuality	Fulltext -2013	4
Ebsco	Youth AND Identity AND Support	Fulltext -2013	3
Ebsco	Youth AND Heteronormativity	Fulltext -2013	4
Ebsco	Suicide AND Lgbt AND Youth	Fulltext -2013	8
Ebsco	Youth AND Existentialism	Fulltext -2013	1
Alma	Youth AND Identity	Fulltext- 2013	101
Alma	Ungdom AND Identitet	Fulltext- 2013	17
Alma	Youth AND Sexuality	Fulltext	17
Ebsco	Life AND questions AND Youth	Fulltext- 2013	1
Ebsco	Spirituality AND Question AND Youth	Fulltext-2013	0
Ebsco	Existentialism	Fulltext-2013	256
Ebsco	Youth AND Crises	Fulltext-2013	6
Google scholar	Hermeneutik AND Unga	-	13400
Google scholar	Hermeneutik AND unga AND livsfrågor	-	304

Ebsco	Transgender AND Information	Fulltext-2013	10
Ebsco	Transgender AND Youth	Fulltext-2013	11
Ebsco	Queer theology	Fulltext-2013	53
Google Scholar	Coming out to parents	-	895 000

